

Comforts laatste reis naar huis

Comfort kwam in 1986 als één van de eerste West-Afrikaanse asielzoekers aan in ons land. Bijna dertig jaar stuurde ze elke gespaarde cent naar haar familie in Ghana. Vier kinderen haalde ze naar België om hier te studeren. Eind juni keerde ze oud en ziek terug naar haar land van herkomst. Journaliste Janine Meijer volgde Comfort op haar weg terug naar huis.

Stapvoets rijdt de taxi langs de diepe kuilen in de zandweg. Een kip snelt de weg over. Een geit gaat mekkerend aan de kant. Op een kaal grasveldje speelt een tiental jongens voetbal met een platte bal. Nog twee bochten en dan staan we na drie kwartier rijden vanuit het centrum van Accra voor een grote bruine metalen poort in het stadje Teshie Nungua. Ik duw het gevaarte voorzichtig open, wandel het erf op naar het fel blauw geschilderde huis waar op de veranda een oude vrouw zit. Enthousiast zwaait ze met haar linkerhand. Haar donkere ogen glimmen. Ik had gezegd dat ik zou komen, maar toch lijkt Comfort Acquah (71) verbaasd. Ze grijpt mij stevig vast en drukt me tegen haar frêle lichaam. Door haar flinterdunne pyjama heen voel ik haar botten.

Zus Cecilia (64) komt aangesneld. Ze brengt koud water en koekjes. Ik vis de cadeautjes uit mijn rugzak en som alle namen op van vrienden uit Antwerpen die Comfort de groeten doen. Comfort knikt goedkeurend en herhaalt heel langzaam met haar ogen dicht elke naam. Alsof ze weer even terug in Antwerpen is.

Dakloos en alleen

Als Comfort in 1986 in ons land aankomt, is ze één van de eerste West-Afrikaanse asielzoekers. Ze is 41 jaar oud en valt op. De meeste asielzoekers zijn in die tijd mannen. De eerste weken slaapt Comfort in een park in Leuven. Dan neemt ze de trein naar Antwerpen. Maar ook in deze stad kent ze niemand om bij aan te kloppen voor onderdak. Een onbekende biedt haar een kamer aan, maar in ruil moet ze bepaalde diensten aanbieden. Tetty Rooze, voormalig coördinator van het Protestants Sociaal Centrum, weet dit te voorkomen en besluit samen met haar man om Comfort in huis te nemen. Het domineesgezin dat in de pastorie van de Protestantse kerk Antwerpen Noord woont, neemt wel vaker voor korte of langere tijd een vluchteling in huis. Overdag gaat iedereen naar zijn werk of school. Comfort wil zich nuttig maken en begint de overhemden van Egbert te strijken. Ze doet dat met opvallend veel toewijding en precisie. Af en toe past ze ook op de kinderen. Op zondag gaat Comfort samen de rest van de familie mee naar de kerk.

De kerk in de Lange Winkelstraat blijft een belangrijke rol spelen in het leven van Comfort. Ook als ze na een paar maanden op zichzelf gaat wonen en in een flat op Linkeroever terecht komt, blijft ze trouw elke week naar de Protestantse kerk komen. Het is ook in deze kerk dat ik Comfort begin jaren negentig leer kennen. Een grote en stevige zwarte vrouw gekleed in prachtige kleurrijke Afrikaanse jurken. Comfort is

altijd goed gezind en begroet iedereen met een warme omhelzing of een flinke klap op de schouder. Als ze lid wordt van het kerkkoor is ze met haar krachtige stem en vrolijke uitstraling het stralende middelpunt tijdens tal van concerten. We sluiten vriendschap. Er gaan jaren voorbij dat we elkaar niet zien, maar we verliezen elkaar nooit echt uit het oog. We bellen, sturen kaartjes en bezoeken elkaar af en toe.

Ondanks haar vrolijke uitstraling weet Comfort heel goed wat ze wel en niet kwijt wil. Ze laat weinig los over haar vroegere leven in Ghana. Ja, ze heeft een man in Accra. En nee, die is niet meegekomen. Net als haar twee zoons. Vragen over de reden van haar vlucht uit Ghana wimpelt ze af of ze zeilt er handig omheen door over een ander onderwerp te beginnen.

Volgens Tetty Rooze is Comfort Ghana ontvlucht, omdat ze problemen had met de overheid. "Comfort werkte bij een vakbond waar ze in opdracht van de overheid boeren warm moest maken voor een collectief spaarsysteem. Als ze ontdekt dat de overheid het geld niet gebruikt voor een spaarsysteem, maar in eigen zak doet verdwijnen, gaat ze zich verzetten en brengt de arme boeren op de hoogte. Dat neemt men haar niet in dank af en laat Comfort in de gevangenis opsluiten. Ze weet te ontsnappen en wil naar Canada vluchten, maar onderweg strandt ze in België."

Een jaar na haar aankomst in ons land wordt Comfort erkend als politiek vluchteling. Ze vindt werk als hulp in de huishouding bij een bejaarde vrouw uit de kerk. Comfort maakt het huis schoon, kookt eten en zorgt dat de dame goed gekleed gaat. In de avonduren naait ze kleren voor vrienden en kennissen en verdient zo een extraatje. Ze spaart zoveel mogelijk en stuurt alles dat ze kan missen of van anderen krijgt toegestopt naar haar familie in Ghana. Ik heb nog vier zussen, twee broers en een hele rij neven en nichtjes in Ghana, vertelt Comfort. "Ze zijn van mij afhankelijk om naar school te kunnen. Het is heel belangrijk dat ze een diploma halen."

Twee zoons naar Antwerpen

Als Comfort zo'n vijf jaar in ons land is, belt ze mij op en vertelt dat ze haar twee zoons naar België wil halen. De hele kerkgemeenschap leeft mee en de diaconie helpt bij het financieren van de vliegtickets. Jonathan is zestien jaar als hij in ons land aankomt. Owusu is drie jaar jonger. De jongens lijken in niets op elkaar. Jonathan is een lange jongen die heel serieus en verantwoordelijk is. Owusu is klein van stuk en zoekt de grenzen op. Ze gaan naar het Koninklijk Atheneum van Antwerpen en iedereen lijkt gelukkig. Maar al snel gaat het mis. De jongens willen dezelfde vrijheden als hun leeftijdsgenoten. Comfort wil vasthouden aan de strenge manier van opvoeding zoals ze die vanuit Ghana kent. Ze vindt dat de jongens niet hard genoeg studeren en te weinig respect voor haar tonen. Uit angst dat ze het verkeerde pad op gaan, wordt ze steeds strenger en op het laatst mogen de jongens alleen nog naar buiten om naar school te gaan. De spanningen lopen zo hoog op dat Comfort met de jongens terugkeert naar Ghana. Bij terugkomst in Antwerpen blijkt tot grote verbijstering van al haar vrienden in Antwerpen dat ze

Owusu in Ghana heeft achtergelaten en alleen Jonathan mee terug heeft genomen.

Owusu weet later vanuit Ghana naar de Verenigde Staten te reizen en werkt vandaag in het Amerikaanse leger. Jonathan blijft uiteindelijk tot zijn zesentwintigste bij Comfort in huis wonen. Dan heeft hij een vaste baan en snakt naar meer vrijheid. Comfort wil hem eigenlijk nog steeds niet laten gaan, maar Jonathan zet door. Het gevolg is dat ook het contact met Jonathan wordt verbroken.

Een paar jaar later besluit Comfort opnieuw twee kinderen naar Europa te halen. Deze keer vertelt ze dat het om de dochters van twee van haar zussen gaat. Esther en Naomi zijn zestien en zeventien jaar oud als ze in Antwerpen aankomen. Ook met ontstaan grote meningsverschillen. De meisjes willen hun eigen weg uitstippelen en Comfort vindt dat er te weinig naar haar wordt geluisterd. De situatie escaleert. Op een dag zijn de meisjes het beu en trekken de deur van de flat op Linkeroever achter zich dicht om elders in de stad te gaan wonen.

Comfort blijft alleen achter. Ze verdient nog steeds haar geld als hulp in de huishouding bij bejaarden en gezinnen van de kerk. Maar naast haar werk ziet ze nog weinig mensen. Tijdens de kerstdagen van 2012 komt ze bij mij thuis op bezoek. Zoals altijd is ze tot in de puntjes verzorgd. Een fraaie bril op haar neus en een korte stijlvolle pruik die haar grijze krulletjes verhult. Tegelijk is ze zichtbaar ouder geworden. "Ik wil terug naar Ghana," zegt Comfort. "Na bijna dertig in België is het goed geweest. Elke avond zit ik alleen in mijn flat op Linkeroever. Er is nog weinig dat mij aan Antwerpen bindt."

In Teshie Nungua, een stad zo'n vijftien kilometer buiten Accra, heeft ze een huis laten bouwen met drie slaapkamers en twee badkamers, vertelt Comfort. "Op het erf is nog een tweede woning in aanbouw waar mijn vier zussen en twee broers een plek moeten krijgen. Het is tijd om terug naar huis te gaan en samen met mijn familie oud te worden."

Hoe moet het dan met je kinderen, vraag ik vertwijfeld. "Mijn kinderen hebben hun rug naar mij toegekeerd," zegt ze verbitterd. "Ik heb ze naar hier gehaald, maar ik zie ze nooit meer. Terwijl ik dacht dat voor mij zouden zorgen als ik oud ben."

Er valt een lange stilte. En dan bekent Comfort dat Jonathan en Owusu, de twee jongens die ze als eersten liet overkomen, niet haar kinderen zijn. "Het zijn de zonen van mijn zussen Cecilia en Ernestina. Ik wilde hen een beter leven geven door hen hier te laten studeren en opgroeien. Ooit kreeg ik een jongetje, maar dat is na drie maanden gestorven. Daarna zijn er geen meer kinderen gekomen."

Revalideren na een hersenbloeding

Begin 2014 kan Comfort eindelijk met pensioen. Op papier is ze 65 jaar, maar in werkelijkheid is haar leeftijd 71. Bij haar aankomst in ons land heeft Comfort een lagere leeftijd opgegeven in de hoop makkelijker werk te vinden. In oktober neemt

ze het vliegtuig naar Accra. Het plan is om te kijken wat er nodig is om het familiehuis af te bouwen. Begin 2015 wil Comfort een laatste keer terugkomen naar België om van iedereen afscheid te nemen, haar flat op Linkeroever leeg te halen en dan voorgoed naar Ghana te verhuizen.

Maar het loopt anders. Twee dagen voor kerstmis krijgt Comfort in haar huis in Teshie een hersenbloeding. Zus Cecilia en neef Joshua vinden haar. In paniek rent Cecilia de bobbelige zandweg voor het huis op om een taxi staande te houden. Joshua draagt de bewusteloze Comfort naar de auto. In het ziekenhuis in Accra blijkt dat Comfort niet meer kan praten of lopen. Ze heeft een rechtzijdige verlamming.

De familie vindt dat Comfort beter in België kan worden verzorgd en begin februari brengt een medische team haar vanuit Accra terug naar ons land. Vijf maanden ligt ze op de revalidatie afdeling van het Middelheim ziekenhuis in Antwerpen. Comfort krijgt twee keer per dag fysiotherapie, één keer ergotherapie en oefent dagelijks met een logopediste. Ondanks alle inspanningen komt de kracht in haar lichaam niet terug. Haar rechterhand ligt verkrampd en stijf in haar schoot. Haar rechterbeen sleept ze achter zich aan als ze langzaam door de lange ziekenhuisgang strompelt. Ook blijft ze moeite hebben met het vinden van de juiste woorden. Vrienden komen op bezoek en schrijven hoopvolle en bemoedigende woorden in het schriftje naast haar bed. Maar iedereen weet dat het nooit meer goed komt. De krachtige en immer lachende Comfort in de kleurrijke Afrikaanse jurken is veranderd in een magere vrouw die stilletjes in haar pyjama in een rolstoel in het hoekje van de slaapzaal zit. Op een helder moment zegt ze ineens: "Er is iets mis, maar ik weet niet precies wat."

Een Belgisch leven in twee bruine koffers

Op zondagavond 28 juni pakken we samen in het Middelheim ziekenhuis haar spullen in. Twee bruine leren koffers met daarin haar Belgische leven. Het is soms moeilijk te peilen wat Comfort begrijpt van de situatie waarin ze is beland. De meeste vragen beantwoordt ze met simpel oké. Tegelijk volgt ze met haar donkere priemende ogen alles wat er in de kamer gebeurt. Als ik per ongeluk een bibliotheekboek van het ziekenhuis in één van de koffers stop, protesteert ze hevig. Dat boek moet hier blijven. Na het inpakken maakt ze duidelijk dat ze afscheid wil nemen van de andere patiënten op de afdeling. Als iemand vraagt hoe lang ze op reis gaat, zegt Comfort resoluut 'forever'.

De volgende ochtend rijden we door de file naar Zaventem met in de achterbak van mijn Fiat de twee bruine leren koffers, haar stok en haar rolstoel. Voor het eerst in lange tijd heeft ze haar pruik en bril weer op. In de spiegel van de ziekenhuislift zie ik hoe Comfort checkt of alles wel goed zit. Eens een dame, altijd een dame, denk ik vertederd.

Haar nichtje Naomi heeft de avond voor vertrek haar haren gewassen en haar nagels geknipt. Na jaren van stilte hebben de twee het contact hersteld. Ook met

haar andere nichtje Esther en met haar zoon Jonathan zijn de banden opnieuw aangehaald. Jonathan wacht ons op in Zaventem en zal Comfort vergezellen op haar laatste reis terug naar huis. Ik kan voelen dat ze gespannen is, maar ook opgelucht. "Ik wil niet dat de mensen hier mij nog langer zo zien. Het is goed geweest," zegt ze als we afscheid nemen.

Beloftes inlossen

Twee weken later zie ik haar terug in haar huis in Teshie Nungua. De rolstoel die ze vanuit het Middelheim ziekenhuis mee naar Ghana nam, staat werkloos in een hoekje. Daar kan je op de zandwegen voor haar huis niets mee doen. Ook de brace rond haar verlamde voet die volgens de dokter in Antwerpen absoluut niet uitmocht, is nergens te bekennen. Op de tafel in de gang ligt onder het stof een grote stapel medicijnen. Wat geeft het? Comfort is weer thuis en de liefdevolle manier waarop zus Cecilia voor haar zorgt is ontroerend. Op een klein houtskoolvuurtje kookt ze heerlijke maaltijden waarvan ze de ingrediënten op een markt verderop in de wijk koopt. Neef Joshua stampet met een lange stok de maniok en cassave tot pap. Er is geen stromend water in het huis. Overdag is er een beperkt aantal uren elektriciteit. Vanaf zes uur 's avonds zitten de twee zussen in het donker.

Het blauwe huis van Comfort telt drie slaapkamers, twee badkamers en een ruimte waar de keuken moet komen, maar die is niet afgewerkt. Het familiehuis voor de vier zussen en twee broers dat eigenlijk drie verdiepingen moet tellen, is nog in aanbouw. Uit het kale beton steekt de bewapening. De ramen, deuren en trap ontbreken.

Op het erf wonen behalve Comfort, Cecilia en neef Joshua ook nog neef Randsfort, nichtje Adiza en de baby Farida van een paar maanden oud. De familie leeft van het kleine pensioen van Comfort en van de opbrengsten van het winkeltje dat ze aan huis zijn begonnen. Adiza verkoopt zeep, snoepjes, koekjes en andere kleine spulletjes. De business draait goed, want tegenover het huis zit een legerkazerne en verderop in de straat staat een grote kerk en een school. Er is veel aanloop. Toch is het duidelijk dat in het huishouden elke cent moet worden omgedraaid.

Op zondag komen ook broer Victor, zus Hannah en zus Victoria langs om samen te eten. Comfort bekijkt het allemaal stilletjes vanuit de enige leunstoel die het huis telt. "Moeder", roept één van de zussen soms naar haar. "Moeder, lach eens". Dan verdwijnt de diepe frons in Comforts voorhoofd en toont ze haar familie een stralende lach.

De avond voor mijn vertrek vraag ik Comfort of ze gelukkig is geweest in België. Ze is ineens opvallend spraakzaam en antwoordt: "Om gelukkig te zijn, moet je je leven met iemand delen. Ik was vaak alleen. Ik kwam alleen naar Europa en ben alleen oud geworden." Maar nu ben je weer samen met je familie, werp ik tegen. "Dat is waar," zegt Comfort. "Maar ik heb niet al mijn beloftes kunnen inlossen." En ze wijst naar de ruwbouw van het huis voor haar zussen en broers. "Ik heb mijn taak niet

kunnen volbrengen. Zolang het huis niet klaar is, kunnen we hier niet allemaal samen wonen.”

Als ik dit later aan broer Victor vertel, ontkent hij met klem dat zijn zus heeft gefaald. “Comfort had een missie. Ze was de slimste van ons allemaal. De enige die ging studeren voor onderwijzeres. Ze is naar Europa vertrokken om haar broers, zussen, neven en nichten een beter leven te geven. Mijn zus heeft altijd keihard gewerkt en alles wat ze had aan ons gegeven. Van elk van haar vier zussen heeft ze één kind naar Europa weten te halen. Met Jonathan, Owusu, Naomi en Esther leeft er nieuwe generatie van de Acquah familie in België en de Verenigde Staten. De toekomst van onze familie is dankzij Comfort verzekerd.”

Nog één keer kijk ik achterom als ik het erf afloop. Comfort zit op precies dezelfde plek als toen ik een week geleden aankwam. Haar arm gaat een laatste keer de lucht in. De taxi toetert. Voorzichtig trek ik de metalen poort dicht.

Janine Meijer janinemeijer@yahoo.com